
De verloedering van de Derde Wereld (1)

W.A.S. Comelis

1. Voorafgaande bedenking.

Dit artikel is geïnspireerd door een jarenlange terrein-, onderzoeks- en onderwijs-ervaring op het gebied van de Derde Wereld-problematiek, begonnen op het einde van de koloniale periode, en door een diepe bezorgdheid omtrent de aangang-zijnde evolutie. Het vertrekpunt ligt dus primair op het beleven, het onderzoeken en het bespreken van die evolutie van de realiteiten in het Zuiden en niet op het toetsen van één of andere Westerse theorie op feitennateriaal uit de Derde Wereld. Dit essentieel basisgegeven lijkt ons erg belangrijk en onderstreept tegelijkertijd éénvan de frequentste foutieve Westerse benaderingeti inzake de realiteiten van het Zuiden: het behandelen van de realiteiten van het Zuiden vanuit een Westerse invalshoek. Maar veelal is het Westen te blind, te ingenomen met zichzelf om dat in te zien en te weinig geïnformeerd over de ware gang van zaken aan de basis in het Zuiden om zichzelf rekenschap te geven van de belangrijkheid van deze fundamenteel foutieve benadering.

Wij geven ons wel duidelijk rekenschap van het feit dat onze benadering meer vragen doet oprijzen dan wel pertinente en volledige antwoorden geeft. Het is ons meer en meer duidelijk geworden via acties, research en onderwijs hoe het komt dat de zaken in het Zuiden veelal verkeerd evolueren, zonder daarom de pretentie te hebben over de ideale remedies te beschikken. Maar het lijkt ons toch een belangrijke en zeer essentiële demarche, te onderzoeken binnen de globaliteit van de verloedering van het Zuiden wat de ware fundamentele theoretische ondergrond is van het Westen in zijn denken en ageren in verband met wat de "ontwikkeling" van het Zuiden zou moeten zijn. Als de diagnoses en de wijze van denken hieromtrent niet altijd juist zijn, hoe kunnen de aangebrachte oplossingen dan accuraat zijn ?

2. *De evolutie in het zuiden.*

Het Noorden is sinds korte tijd tot de verbijsterende vaststelling gekomen dat, ondanks de geleverde ontwikkelingsinspanningen, de realiteiten *in* en de relaties met het Zuiden niet positief evolueren. Behalve enkele uitzonderingen in Z.O. Azië (waarvan de macro-economische prestaties echter meer in detail moeten bekeken worden om de ware realiteit beter te benaderen (2)) blijken de situaties in het merendeel van de Ontwikkelingslanden meer en meer in een erg zorgwekkende evolutie te zitten. Deze veelal negatieve evolutie varieert van een globale ineenstorting van een groot aantal landen in Centraal Afrika (3), via een minder spectaculair negatieve evolutie in Latijns Amerika tot een soort van stagnatie in de rest van Azië (4). Deze diagnose omtrent de verontrustende evolutie van de Derde Wereld gaat verder dan de sectorale fenomenen en de som van deze macro-benadering en betreft vooral de specifieke levensomstandigheden van het overgrote deel van de betrokken bevolking.

Binnen deze context blijkt het nu meer en meer duidelijk dat de "modellen" de "aanbevelingen", de "causaliteiten" van het Noorden meestal op dat Zuiden ofwel, op zijn minst gezegd, niet de verwachte uitwerking hebben, ofwel zelfs totaal tegenovergestelde gevolgen te veroorzaken.

Centraal in deze degradatie naar een chaotische toestand in het Zuiden spelen alle nuances van een belangrijk verarmings- en soms verpauperings-proces een essentiële rol. De evolutie gaat gepaard met een uitbreiding van het analfabetisme, een notoire achteruitgang van de openbare gezondheid, een oncontroleerbare verstedelijking en een uitbreiding van de "slums", de op- en neerwaartse bewegingen van het hongerprobleem, de politieke destabilisaties, de verbreding van de etnische tegenstellingen, het slepende schuldenherg, de ecologische degradaties, het steeds maar terugkomend probleem van allerhande soorten van vluchtelingen, het groeiend aantal straatkinderen, etc...

In deze tamelijk recente evolutie wordt het bovendien meer en meer evident dat de interferenties, de relaties en de overlappingsen van al deze componenten van de aan-gang-zijnde evolutie onvoldoende worden ingeschat en toch van essentieel belang zijn om de uiteenlopende situaties te begrijpen. Niet alleen vernijdt het Noorden de realiteiten van het Zuiden in de ons-zo-vertrouwde disciplinaire aanpak en gaat men al te dikwijls over tot onverantwoorde simplificaties maar bovendien is het blijkbaar moeilijk te aanvaarden bij een

uitzonderlijke multi-disciplinaire demarche dat een globaliteit meer is dan de som van de onderdelen.

De hoop van de zestiger en zeventiger jaren om de onaanvaardbare situaties in het Zuiden zo niet op te lossen dan toch fundamenteel te verbeteren bleken ijdel in de tachtiger jaren: het parcours van de Derde Wereld-landen verloopt in de meeste gevallen helemaal niet volgens de eerder gekoesterde verwachtingen, niet"volgens de uitgewerkte modellen. Dit impliceert helemaal niet dat alle ontwikkelingshulp totaal verkeerd was. Maar toch laat deze evolutie fundamentele vragen oprijzen (5). In alle geval is zij niet bij machte geweest de fenomenen en situaties fundamenteel te beïnvloeden. In veel gevallen ligt de invloed van het Noorden aan de grondslag van interne en externe problemen van het Zuiden en speelt deze een bepalende rol op een aantal negatieve evoluties. Deze evoluties en problemen zijn dus geen gevolg van een fataal automatisme in de historische gang van zaken in het Zuiden, maar wel degelijk de consequenties van menselijke beslissingen die zich, zowel in het Noorden als in het Zuiden, baseren op ontwikkelings-illusies vertrekkende van de mythe inzake een gelijkvormige, gelijklopende en voortdurende vooruitgang (6).

Bovendien is het noodzakelijk te onderstrepen dat de huidige situaties in het Zuiden niet, zoals impliciet door een groot aantal beleidsmensen in het Noorden naïef en ethocentrisch verondersteld wordt, te wijten aan een onvoldoende verwestering van dat Zuiden. Integendeel! Het zijn eerder de fundamentele dichotomische aspecten tussen de verwestering en de ware natuur van de realiteiten in het Zuiden die alle aandacht moeten krijgen.

De problematiek van het Zuiden moet zelfs nog breder bekeken worden: voor de echte "ingewijden" is die bovendien intiem verweven met het proces van globalisatie, van mondialisatie van het Westers model dat in zijn expansieve dynamiek en vanuit zijn eigen logica streeft, via een hypothese van convergentie, naar een eenvormigheid van objectieven, basisregels en structuren.

Een groot gedeelte van de soms onthutsende evoluties in het Zuiden laten dus fundamentele vragen oprijzen o.a. in verband met de volgende aspecten:

- de Derde Wereld-landen, die onderling ook nog eens enorm verschillend zijn, bevinden zich niet in één of ander stadium dat de landen in het Noorden in hun historisch evolutie ook zouden gekend hebben. Het is dus fundamenteel verkeerd te grijpen naar de historiek van het Noorden om daaruit conclusies

te trekken voor maatregelen die identieke evoluties zouden moeten op gang brengen. De vertreksituaties zijn essentieel verschillend. Het Noorden heeft bijvoorbeeld nooit zulk een demografische evolutie gekend, heeft nooit een urbanisatie-proces gekend met die karakteristieken, een dergelijk ecologisch probleem, dergelijke migraties en vluchtelingen, ... En toch komt het Noorden met zijn eigen logica naar voren, met zijn eigen benadering, met zijn eigen oplossingen (of pseudo-oplossingen),

De realiteiten in het Zuiden blijken, in tegenstelling met onze ervaring in het Noorden, verbonden te zijn met een sterke tendens tot chaotische processen, tot on-"regel"-matige evoluties (die dus bepaalde "regels" niet volgen), tot onvoorzien en onvoorspelbare situaties (7). Dit belangrijk aspect staat diametraal tegenover de Westerse voortdurende betrachting tot het bekomen van harmonie, het vermijden van breuken en schommelingen, het creeren van instrumentaria die het mogelijk maken verdere evoluties te voorzien. Het wordt stilaan meer en meer duidelijk dat chaos de Westerse benaderingsmethodologie (o.a. gebaseerd op de disciplinaire aanpak en op de tendens tot orde) totaal ontredert, verkeerde diagnoses veroorzaakt en, wegens een fundamenteel gebrek aan onderscheid tussen wanorde en chaos, de verbazende orde in chaos niet kan onderkennen.

- Meer en meer blijken sommige voorstellen van het Noorden (meestal gebaseerd op de ervaring in zijn eigen evolutie) inzake de ontwikkeling van het Zuiden schadelijk te zijn voor dat Zuiden of toch zeer hedenkingswaardige effecten te vertonen. Denken we maar aan een bepaalde industrialisatie, aan de basis-elementen van de landbouwmodernisatie, aan een bepaalde wijze om het onderwijs op te bouwen en inhoudelijk op te vullen,
- Het Noorden heeft eigen waardenpatronen. Deze zijn verschillend in het Zuiden. Het onvoldoende onderkennen van het bestaan, de inhoud en de amplitude van deze verschillen kan leiden tot onverwachte en totaal tegengestelde resultaten bij een interventie. Wat voor het Westen niet-bestaand of detail zou zijn, kan door de ware realiteiten in het Zuiden of door het "vlindereffect" (8) elke voorspelbaarheid ontzenuwen en totaal andere situaties veroorzaken.

Fundamenteel en mede aan de basis van de huidige moeilijkheden van het Noorden om de realiteiten van het Zuiden te onderkennen en te doelmatig te benaderen blijkt dus meer en meer ook de Westerse denkwijze te liggen, gepaard

aan een meestal onbewuste ethnocentrische blindheid en vooringenomenheid. Laten we daar verder op in gaan.

3. De trilogie en het paradigma van het Noorden.

Het Westers maatschappelijk model heeft een zeer sterke en determinerende economische onderbouw, gebaseerd op ACCUMULATIE en CONSUMPTIE. Sinds enige tijd behoort een belangrijke corrigerende factor eveneens tot dit geheel: een zeker HERVERDELINGsmechanisme van de inkomsten ten einde zo veel als mogelijk een continue sociaal-politieke stabiliteit te verzekeren. Vooral de eerste twee aspecten, die in feite de kern uitmaken van het model, blijken zich als een gigantische olievlek te verspreiden over de grenzen heen van zijn zone van oorsprong. Dit gebeurt blijkbaar onder invloed van een inherente noodzaak tot GROEI en INTENSIFIATIE maar tevens vanuit een soort van centrifugale kracht in het Zuiden veroorzaakt door een verstedelijkte politico-economische elite en haar cliëntèle die eveneens van dat consumptie-model op zijn manier wenst te genieten.

Op de achtergrond van dit Westers sociaal-politiek model beschouwt de no^{ste},eds dominerende Newtoniaans-Cartesiaanse conceptie de realiteiten die ons nringen op een zeer mechanistische wijze, stelt nog steeds dat de realiteit fundamenteel eenvoudig is, vereenvoudigd kan worden en, totaal benaderd, controleer- en manipuleer-haar is. Alles is te evalueren, te analyseren en van daaruit te voorspellen. Men gaat er niet enkel van uit dat men tot voorspelbare veranderingen (waaronder begrepen wordt: verbeteringen) kan komen maar tevens dat elke verbetering van een onderdeel ipso facto leidt tot een verbetering nJet geheel.

Binnen dit denkkader heeft het Noorden een zeer dynamische trilogie op gang gebracht. Deze bestaat uit de sfeer van de REALITEITEN, de sfeer van de KENNIS en de sfeer van de ACTIES (9). Vanuit de disciplinaire-sectorale observatie en analyse, gebaseerd op gesimplificeerde causaliteiten, verbanden en modellen, levert vanuit de sfeer van de realiteiten de sfeer van de kennis aan de sfeer van de acties aanbevelingen, voorspellingen en policies om, via die kringloop van de trilogie, de realiteiten te controleren, te manipuleren, te wijzigingen in de richting van wat beschouwd wordt als verbeteringen. In de verdere dynamiek gaat de kennis voortdurend de wijzigende realiteiten evalueren en meten, om dan weer aan, de actie aanbevelingen en voorspellingen te maken

die verdere verbeteringen van of rectificaties in de evolutie van de realiteiten moeten veroorzaken. Een belangrijk aspect aan de grondslag van deze dynamiek wordt ingegeven door de overtuiging dat het proces continu is en steeds automatisch (meetbare) verbeteringen veroorzaakt voor het geheel (TO).

Op basis van zijn eigen meet-instrumentarium evalueert het Noorden de aangang-zijnde evolutie als zeer positief. Via het BNP/capita, de levensverwachting, het onderwijs, de uitgaven inzake geneeskundige zorgen en andere sociale voorzieningen, het aantal verkochte auto's en het aantal kilometers snelwegen, de positieve evolutie van de financiële instellingen en van de internationale handelsbetrekkingen, ... blijkt het Noorden tot een levensniveau te zijn gekomen dat nog nooit in de wereldgeschiedenis bereikt werd. Tegenover de verloedering in het Zuiden, waarin noch het ware mechanisme, noch de mede-verantwoordelijkheid onderkend worden, versterkt deze evolutie de ethnocentrische eigenwaan van het Noorden en vergroot de blinde vlek die hierdoor ontstaat t.o.v. het Zuiden.

Het feit dat er zich, in die evolutie van het Noorden, ernstige negatieve bijverschijnselen voordoen op ecologisch, sociaal, economisch en politiek vlak wordt als niet-essentieel en conjunctureel geëvalueerd die niet aan de essentie van het model of aan de dynamiek van de trilogie kan verweten worden. Het dient opgemerkt dat de evolutie onder continue druk staat van 'buiten': zware kritiek worden uitgebracht door parallelle drukingsgroepen die zeer actief zijn in de verschillende sectoren: vredesbewegingen, derde-wereld organisaties, ecologische activisten, e.d.. Met zeer wisselend succes.

In de evolutie is het o.i. belangrijk in te zien dat de "mechanistische" opvatting omtrent de aangang-zijnde evolutie, voortvloeiend uit het Newtoniaans-Cartesiaans paradigma, nog steeds aan de basis ligt van de Westerse benadering van de meeste realiteiten. Dit geheel van wetenschappelijke concepten, wetmatigheden en methodologieën waaromtrent nog steeds een zeer brede consensus bestaat, oefent eveneens en nog steeds een enorme invloed uit op de maatschappij-gebonden disciplines. Dus ook voor de z.g. ontwikkelingswetenschappen die zich met de problematiek van het Zuiden bezig houden. En dit ondanks dat er in het Noorden sinds geruime tijd een belangrijke en fundamentele wetenschappelijke mutatieperiode schoorvoetend plaats vindt die een nieuwe paradigmatische context aankondigt (11). Maar hiervan is nog zeer weinig te merken in de "klassieke" academische middens, in de vormingsprogramma's inzake de Derde Wereld-problematiek, in de basisopvattingen van de ontwikke-

lingshulp en in het kader van de buitenlandse politiek ten opzichte van het Zuiden.

De strenge orde die als onderbouw van de Westerse wetenschappelijke benadering gebruikt wordt is, zeker naar de realiteiten van het Zuiden toe, nauwelijks meer dan een gesimplificeerde karikatuur van die werkelijkheden. De gebruikte wetmatigheden blijken te schematisch om waar te zijn en, in zover ze zouden overeenstemmen met de realiteiten, dan is het zeker niet meer dan een fractie van de waarheid. Zelfs in het Noorden blijken nu de realiteiten veel, complexer te zijn, veel meer onberekenbaar en grillig. Vooral in de kenmerkende betrachtning van het Noorden om feiten en evoluties te voorspellen blijkt de Westerse wetenschap haar enge beperking voortdurend te demonstreren. Ondermeer de meteorologie, de demografie en de economie blinken uit in deze materie (12). Dit blijkt o.a. uit de onverwachte situaties die zich plotseling onvoorzien voordoen en het "wetenschappelijk" bochtenwerk dat achteraf wordt uitgehaald om toch nog te verklaren hoe het kwam dat het onvoorziene toch plaats vond (13).

In deze gedachtengang kan men zich dus terecht afvragen vanwaar die ongehoorde pretentie komt, die conservatieve eigenwaan van het Noorden, om toch eigenzinnig daarin weg te lopen voor zijn eigen realiteiten. Erger wordt het als diezelfde demarche, via een blind ethnocentrisme, wordt aangehouden om de realiteiten van het Zuiden te benaderen. Het ethnocentrisme begint hier over te hellen van eigenzinnige blindheid naar een directe mede-verantwoordelijkheid waar men zich blijkbaar niet bewust van is.

Binnen deze "wetenschappelijke" demarche van het Noorden spelen nog andere factoren een belangrijke rol:

de blijkbare noodzaak om de z.g. UNIVERSALITEIT van de (Westerse) wetenschap te behouden: weinig Westerse wetenschappers of beleidsmensen zijn bereid fundamenteel hun kennis en positie te herzien in het licht van de noodzaak van een andere kennis of van andere machtsposities. Ondermeer de Universiteiten staan bol van deze problemen;

de blijkbare noodzaak om, via de disciplinaire versnijding van de realiteiten, de sterke tendens van de specialismen verder uit te bouwen via research, verfijning van onderzoeks-instrumentaria en -methoden, en het verder opbouwen van machtsposities. Kennis en macht blijken in het Noorden niet

alleen een zeer sterke binding te hebben, maar tevens als combinatie een zeer gezochte strategie te zijn om de realiteiten "vruchtbaar" te domineren;

meestal onbewust ligt in de wijze van denken en handelen van het Noorden een sterke en zeer typische drang om "gelijk te hebben". Niet het zoeken naar ~~de~~ waarheid is zo belangrijk; het behouden van machtsposities en de onmacht tot alternatief denken liggen aan de basis van de lineaire demarche van het Noorden. In de meeste gevallen is het z.g. "wetenschappelijk" onderzoek (toch zeker in de maatschappij-wetenschappen) eerder een confirmatie van de reeds-vroeger-ingenomen wetenschappelijke posities en een continue poging om de greep (de macht) op de realiteiten te versterken;

naast een blijkbare noodzaak om universele theorieën op te stellen binnen de illusie van uniformiteit, heeft het Noorden, sterk onder de invloed en de indruk van de exacte wetenschappen, ook in de sociale wetenschappen zich sterk georiënteerd naar de kwantitatieve benaderingen: deze "quantophrénie", de fobie van data, statistieken en becijferde modellen doet in zijn eigen blinde rationaliteit fundamentele vragen oprijzen hier voor het Noorden en ondergraaft terzelfdertijd de eigen "wetenschappelijke universaliteit" naar het Zuiden toe. Ondermeer ook in deze laatste demarche overschrijdt immers het Noorden via zijn wetenschappelijke rationaliteit zijn eigen territorialiteit en verplaatst het blindelings zijn wijze van benadering, van observatie en van analyse, van redeneren en concluderen (dit wil zeggen met betrekking tot de logische mechanismen en wetmatigheden) naar terreinen buiten zijn eigen realiteiten.

Tegenover het monumentale in het Westers-wetenschappelijk denken omtrent mens en maatschappij (14), dat zijn comfort zoekt in de eigen en ingebouwde onbetwistbaarheid, heeft het Zuiden weinig kans voor het ogenblik om de kennis van zijn eigenheid binnen die wetenschappen te brengen die rechtstreeks met "ontwikkeling" en "ontwikkelingshulp" zouden te maken hebben. Pogingen die in die richting worden ondernomen, zowel in het Noorden als in het Zuiden, worden als "niet-academisch", als "niet-wetenschappelijk" van de hand gedaan.

Aan de basis van de wetenschappelijke demarche van het Noorden ligt ingebouwd de sterke drang tot het kennen, tot het benaderen van het onbekende en tot de assimilatie van dat onbekende in het bekende. De twijfel die eventueel omtrent dat onbekende zou kunnen bestaan wordt maar toegelaten in zover het kan leiden tot de reeds gekende wetmatigheden en logica. Nochtans tijdens het

beoefenen van wat Kuhn (15) "normale wetenschap" noemt, komt men ook hier in het Noorden tot veel "abnormale" bevindingen. Deze verstoring van de gekende realiteiten en wetmatigheden wordt verveeld als "niet-relevant" of als "uitzonderlijk" betiteld en, binnen de voortdurende simplificaties van die realiteiten, onder de mat geveegd. De belangstelling voor deze "abnormaliteiten" (met inbegrip van de "andere realiteiten") wordt luchtig als een voorbijgaand modeverschijnsel betiteld en ook als "niet-academisch" uit de discussie gestoten. Hierdoor ontwikkelt het Noorden verder zijn eigen blindheid (16). Kuhn onderstreepte reeds dit fenomeen van de niet-aanvaardbaarheid van andere realiteiten en van andere paradigma. Max Planck vertaalde dit in de bekende boutade: "Science progresses funeral by funeral" refererend naar blokkages vanuit veroverde machtsposities van verstarde academici of "decision-makers".

Een aantal recente fenomenen hebben deze trend vooral in de Westerse maatschappij-gebonden wetenschappen nog versterkt:

de onverwachte en spectaculair ineensstorting van het Communistisch Blok gepaard aan de vraag om aldaar het Westers economisch-maatschappelijk model te helpen installeren (waarin het Westen zich blijkbaar overschat heeft). Deze ogenschijnlijk belangrijke gebeurtenis (zij heeft in feite slechts de afmeting van een historische parenthesis (17)) heeft de overtuiging versterkt van het Westen inzake de inherente mondiale vocatie van zijn politico-economisch model;

enkele landen in het Zuiden blijken sinds enige tijd resoluut voor het Westers economisch model te hebben geopteerd; met indrukwekkende (kwantitatieve) resultaten en zelfs met dreigende effecten op bepaalde Westerse economische activiteiten. De kwantitatieve evaluatie van de resultaten van deze "Tijgers" (Japan, Taiwan, Zuid-Korea, Hongkong, Singapore) versterken de ethnocentrische denkwijze van het Noorden en de illusie van de uniformisatie van het denkpatroon dat aan de basis daarvan ligt. Met vrees, ontzag maar ook met een zekere verwachting en dubieuze voldoening wordt uitgekeken naar de soms explosieve verwezenlijkingen van de eventuele nieuwkomers in Z.O. Azië (Thailand, Indonesië, Z. China,...);

een indrukwekkend aantal landen van Zwart Afrika blijkt sinds enige tijd globaal in elkaar te storten. De chaotische toestanden, waaromtrent de evaluatie vertekend wordt door de Westerse media, roepen hier vragen op die eerder betrekking hebben op een tekort inzake (Westerse) ontwikkeling, aan

onvoldoende staats- en economische structuren, aan een gebrek aan democratisering (d.w.z. in de ogen van het Noorden: multipartisme, vrije verkiezingen en scheiding van de machten), ... In feite komt het neer op een inherent oordeel omtrent het niet-kunnen functioneren binnen een (Westers) wereldmodel en de absolute noodzaak, na orde op zaken te hebben gesteld, de situatie er strakker in de richting van orde en ontwikkeling om te buigen. Het gebruik van militairen met "humanitaire opdrachten" wordt meer en meer als vanzelfsprekend aanvaard, de operaties worden zonder schroom op het budget van ontwikkelingssamenwerking geïmputeerd, militairen worden "bijgeschoold" inzake de Derde Wereld en worden een nieuw soort ontwikkelingshelpers (met het geweer in aanslag)! (18)

Op basis van de vermeende universaliteit, versterkt dus door een ganse serie van factoren, gaat het Noorden met "gezag", "kennis" en "ervaring" de realiteiten van het Zuiden benaderen om het binnen te brengen in zijn eigen logica, waarden en structuren. In veel gevallen hebben we trouwens reeds een oplossing voor we het probleem volledig kennen: in zijn eigenwaan en blindheid grijpt het Noorden naar de wetmatigheid van "identieke" situaties, naar eigen historische referenties, naar de ervaring, e.d.. Hoe dikwijls horen we niet: "... ils n'ont qu'â...", "... they have only to ...", "vroeger hebben wij dat ook meegemaakt", of "eenvoudig gezegd komt het hier op neer dat ...". Het ontwikkelingsPROJECT (d.w.z. de combinatie van middelen en "kennis") wordt het instrument bij uitstek van de Westerse ontwikkelingshulp. Als dan achteraf blijkt dat binnen de Zuidelijke realiteiten de Westerse ontwerpen niet het verwachte effect opleveren, dan nog heeft meestal het Noorden de verklaring onmiddellijk voorhanden: "er werd niet exact toegepast wat was voorgesteld", "externe factoren hebben het normaal verloop van zaken beïnvloed", "ze hadden het management niet om het toe te passen", "door corruptie en wanorde zijn de financiële middelen die moesten gebruikt worden verdwenen", e.d..

In deze zeer problematische evolutie is het bovendien te onderstrepen dat het Noorden, tot op een zeker niveau, in zijn demarche kan steunen op een zeer klein maar zeer invloedrijk segment van het Zuiden: een groot gedeelte van de politieke en economisch-financiële "elite" van het Zuiden tracht aldus zijn positie te versterken en de daaruit-voortvloeiende voordelen te behouden (19).

4. De evolutie van het Zuiden binnen het kader van een wereldmodel.

Tamelijk recent onderzoek nodigt ons uit om het geheel van het aangang-zijnde proces te situeren in het kader van de dynamiek naar een veel bredere tendens tot eenvormigheid, naar de VERWESTERIENG van het wereldmodel. In realiteit is die verwestering echter niet meer zo Westers: "le Blanc n'est plus blanc" (20). De Westerlingen blijken meer en meer de besturing en de controle van het proces te verliezen ten voordele van nieuwe centra van decision-making waar het model verder verfijnd en blijkbaar beter beheerst wordt dan door de vroegere leermeesters.

Het Noorden is bovendien de overtuiging toegedaan dat de verwestering een evident, dynamisch, duurzaam, onomkeerbaar en diepgaand proces is. Deze karakteristieken zijn sterk verbonden met het integreren van research in het proces zelf (21), met de drijfkracht van de concurrentie, met de managers zelf die de onderdelen van het totaal-systeem moeten leiden. Hierdoor worden de realiteiten van binnen-uit opgezweept naar intensificatie en groei. Wie daar niet aan mee doet wordt opzij gezet en vervangen door meer-belovende en meer-volgzame elementen om aldus de dynamiek van het systeem aan gang te houden.

Historisch is de z.g. globalisatie van het Wereldmodel helemaal geen recent proces. De eerste stappen blijken reeds gezet te zijn door de Conquistadores in de XVIde eeuw. Men zou kunnen denken dat de jaren zestig met de dekolonisatie het einde betekent van deze evolutie. Niets blijkt minder waar te zijn. Bij nader toezien is de dekolonisatie een grote, oppervlakkige "farce" die, via o.a. de rol van de multinationale maatschappijen en via de Staats-sub-systemen, de eerder vooropgezette trend voortzet. Men moet echter vaststellen, enkele decennia na'die "onafhankelijkheids"-periode rond 1960, dat o.a. de economische rationaliteit die door de "modernisatie" van het Zuiden werd ingevoerd zeer diepgaande crisissen heeft veroorzaakt, mede door toedoen van de nieuwe leiders in het Zuiden en het hun verkleefde cliëntèle. Eerder onverwacht heeft een belangrijk deel van deze "elite", politiek en financieel gecorrumpeerd door het Noorden, het economisch netwerk opgezet tijdens de kolonisatie vernietigd. De drang naar macht en persoonlijke verrijking, de "privatisering" van het staatssysteem hebben ondermeer de basisregels van het netwerk vernietigd. In veel gevallen evolueert de toestand in het Zuiden in een richting die niet enkel onverwacht is voor het Noorden, maar tevens dat Noorden wanhopig maakt om zijn invloed en zijn antennes in dat Zuiden te behouden. Binnen die groeiende chaos tracht een voorbijgestreefde en manklopende "Metternich"-diplomatie die

invloed te behouden en evolueert tegelijkertijd tot één van de gevaarlijkste activiteiten in dat Zuiden. Ook de ontwikkelingshulp vertoont die evolutie.

Onder druk van de dekolonisatie werden, via de diplomatie en de nieuwe internationale verhoudingen en structuren, subtiële instrumenten opgebouwd met en in dat Zuiden: financierings-mechanismen, grote infrastructuur-projecten, subtiële joint-ventures, universitaire- en post-universitaire opleidingsprogramma's, industrialisatie in Vrije zones, regime-ondersteunende ontwikkelingsprojecten, etc.. Voor een groot gedeelte "blijft de Blanke tussen de schennen en trekt hij aan de koordjes" (22).

Via drie instrumenten (de wetenschap, de techniek en het financieel-economisch sub-systeem) tracht het Noorden zijn invloed van op afstand en op een subtiële wijze te bewaren. Dat blijkt een zeer moeilijke onderneming te zijn die niet altijd met succes bekroond wordt. In een toenemend aantal gevallen wordt het Noorden totaal ontgoocheld door de respons (of het gebrek aan respons) van het Zuiden en worden de accenten verlegd onder druk van de plaatselijke situaties: het aantal "witte vlekken" op de wereldkaart, opgesteld door het Noorden, neemt toe. De "terrae incognitae", ten tijde van de grote ontdekkingsreizen en van de koloniale pioniers, zijn opnieuw verschenen (23): het Noorden heeft zich daaruit teruggetrokken en beschikt over geen of weinig informatie omtrent de lokale situaties. Het informele neemt toe en allerlei overlevingsmechanismen worden op touw gezet. In bepaalde streken is het levensgevaarlijk er naar toe te gaan en enkel met de steun van militairen, het geweer in aanslag, kan een zekere "nood-hulp" verstrekt worden. De VN en NGO's, gespecialiseerd in humanitaire hulp, worden in onoverzichtelijke avonturen gestort met zeer beperkt succes. Sommige situaties nemen door hun intensiteit en hun afmetingen ongekende proporties aan ... De moderne media zorgen tegelijkertijd voor sensatie en banalisering rond deze evenementen. Een groot gedeelte van deze problemen en in zover ze niet essentieel lijken voor het Noorden, worden voor financiering van eventuele interventies, zonder schroom verwezen naar de liefdadigheid: "het Noorden kan toch niet overal verantwoordelijk voor gesteld worden en financieel opdraaien voor hulpverlening ...".

De recente economische crisis op wereldvlak blijkt het aan-gang-zijnde verwesteringsproces niet erg te beïnvloeden. In realiteit gaat het niet zomaar over een tijdelijke conjuncturele inzinking: meer en meer wordt ingezien dat, ondanks enkele hoopgevendende indicatoren, de fenomenen een veel diepere oorsprong hebben. Het groeimechanisme blijkt zwaar aangeslagen te zijn en de accumulatie

en consumptie sterk te beïnvloeden. De component inzake herverdeling van inkomsten komt zwaar onder druk en het mechanisme van de welvaartsstaat moet worden teruggeschoefd. Het model blijkt in zijn verdere evolutie interne negatieve verschijnselen te vertonen die de toekomstige leefbaarheid sterk in het gedrang brengen (24). Mogelijk evolueert het model nog naar een "normaal" te noemen herstructurering (alles wijst nog in die richting), maar op langere termijn zal een fundamentele bifurcatie onvermijdelijk zijn.

Ondertussen, en ondanks de stagnatie in het Westers model, groeit nog steeds de kloof tussen Zuid en Noord. Het Zuiden blijkt zeer weinig weerstand te bieden aan het verwesteringsproces en aan de gevolgen daarvan. Het proces blijft resistent en taai. In deze evolutie blijkt de Westerse wetenschap en het Westers denken een centrale positie in te nemen: het feodalistisch karakter daarvan, deze constructie van het kennen en weten die zijn eigen comfort zoekt in de inherente onbespreekbaarheid en in de pretentie van gelijk te hebben, maken het op gang brengen van fundamentele discussies zeer moeilijk. Westerse kennis en wetenschap eisen blindelings een universele dimensie op en negeren arrogant het bestaan van andere realiteiten, andere waarden, andere acteurs, andere logica.

En toch moet het verwesteringsproces gezien worden in de evolutie van een HISTORISCH systeem dat dus ergens een begin maar tevens, op én of andere manier, in de tijd een einde zal kennen (25). Ten koste van wat, van wie ...?

NOTEN

- (1) Dit artikel is eveneens gebaseerd op onze volgende publikaties:
- Derde Wereldrealiteiten en Westers denken, *South African Journal of Ethnology*, Vol. 14, n. 2, June 1991, pp. 35-42.
 - De Verwestering van het Wereldsysteem - Een benadering vanuit de Derde Wereldrealiteiten, Werkdocument, Integrated Development Research, Universiteit Antwerpen (RUCA), College voor de Ontwikkelingslanden, januari 1994, en voorgesteld op het Colloquium "Wereld-Systeem Analyse en Sociale Wetenschappen", Rijksuniversiteit Gent, Onderzoeksgroep Wereld-systeem Analyse, 10 december 1994.
 - Développement, formation et réalités des 'flers Mondes, in *Intégrer population et développement*, Chaire QUETELET 1990, Academia-Erasme, Louvain-la-Neuve, 1993, L'Harmattan, Paris, 1993, pp. 167-182.

-
- (2) Cfr. o.a. Giovanni ARRIGHI, '9lie Developmentalist Illusion: a Reconceptualisation of the Semiperiphery', in W.G. Martin, ed. "Semiperipheral States in the Worldeconomy" New York 1990, pp. 18-25.
- (3) Sinds meer dan 20 jaren spreken wij over die "verzakkingsfenomenen" van Afrika ... zonder daarom tot de "Afro-pessimisten" te behoren. Integendeel.
- (4) Alhoewel er volgens de ontwikkelings-economen, naast de "indrukwekkende groei-cijfers" van de Vier Tijgers, er eveneens beloftevolle economische resultaten kunnen genoteerd worden os, voor Thailand, Indonesië, Maleisië e.d. en eveneens voor Z. China en Indië.
- (5) Cfr. o.a.:
- HANCOCK G., *Lords of Poverty. The Power, Prestige and Corruption of the International Aid Business*, The Atlantic Monthly Press, New York, 1990.
 - HOEBINK P., *Geven is nemen: de Nederlandse Ontwikkelingshulp aan Tanzania en Sri Lanka*. Stichting Derde Wereld, Nijmegen, 1988.
- BADIE B., *L'Etat importé*, Coll. "L'Espace du politique", FAYARD, Paris 1992, p. 10.
- J. GLEICK, *Chaos. De derde wetenschappelijk Evolutie*. Uitg. Contact, Amsterdam 1989. pp. 13-17.
- J. GLEICK, *Chaos*, op. cit., p. 27.
- M. LORIAUX,
- *Population et développement: de l'intégration technique / l'intégration sociale*. CIDEP-UCL, Louvain-la-Neuve, 1988.
 - *Population et développement*, Colloque de BUJUMBURA, 9-14 mai 1988. Les Actes, vol. 3, IV 005, CURDES, Université de Bujumbura, 1989.
- W. CORNELIS, 1993, op. cit., p. 160 cv.
- (10) Cfr. o. a. de recente GATT-akkoorden (1993) waarvan de z.g. positieve consequenties voor het Zuiden, bij nader toezien, helemaal niet zo evident blijken te zijn.
- (11) Cfr. de enorm belangrijke activiteiten op dit gebied van CAPRA F., SHANNON' C., BRILLOUTN L., WATSON, PRIGOGINE en ALLEN P.M., e.a.
- (12) - LORIAUX M., *La Fin des Certitudes. Modèles démo-socio-économiques / reformer. Systèmes informationnels / inventer*. Cahiers du CIDEP, N° 4, juillet 1990, Louvain-la-Neuve.
- MARIS B., *Des Economistes au dessus de tout soupçon, ou la grande mascarade des prédictions*, Ed. ALBIN Michel, Paris, 1990.
- (13) JACQUES J., *L'Imprévu ou la Science des Objets trouvés*, Ed. Odile Jacob, Paris 1990, p. 133 cv.

-
- (14) RAFIE M., La crise des savoirs revisitée. Revue Internationale d'Action Communautaire, 17/57, Prntemps 1986.
- (15) T KUHN, The structure of scientific Revolutions. University of Chicago Press, Chicago 1970.
- (16) M. FERGUSON,
- Life al the leading edge, in New Age, August 1982.
- The Aquarian Conspiracy: Personal and Social Transformation in the 1980s. Granada, London, 1982.
- (17) BAECHLER J., La grande Parenthèse (1914 - 1991), Coli. "Liberté de l'esprit", Calman-Lévy, Paris 1993.
- (18) Behalve het feit dat chaos in de Derde Wereld-landen dikwijls een zodanige toestand veroorzaakt die, naast een enorme verstoring van de "openbare orde", tevens een aanzienlijk aantal mensenlevens kost, is het te onderlijnen dat die chaos de scheidslijn doorbreekt tussen de verschillende disciplines. De "klassieke" Westerse expert moet de plaats ruimen voor een nieuw soort "ontwikkelingsheler". J. GLEICK, op. cit., p. 15.
- (19) ZAOUAL H "L'impensé de l'économiste du développement", in Mondes en Développement, Tôme 17, n° 68, pp. 141-152.
- (20) LATOUCHE S., L'Occidentalisation du Monde, La Découverte, Paris, 1989, p. 8.
- (21) Deze integratie is o.i. één van de belangrijkste kenmerken van de industrialisatie-periode.
- (22) MAUREL C., L'Exotisme colonial, Ed. Dr. Caffont, Paris 1985, p. 15.
- (23) RUFIN J. C., L'Empire et les nouveaux Barbares, Lattès, Paris, 1991, pp 29-30.
- (24) PESTEL E., Voorbij de grenzen van de groei. Meulenhoff, Amsterdam, 1988.
- (25) WALLERSTEIN T., Le système-monde et son devenir: thèses sur sa structure et sa trajectoire actuelle. Cahier du (iEMDEV, N° 20, Paris 1993, p. 175.